

1127

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17

Telex: 816-436

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefax: 29-40-89

BS/255/85/91

ORIENTACJE POLITYCZNE MŁODZIEŻY

Komunikat z badań

Warszawa, lipiec 1991 r.

Badanej grupie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych w dwóch ostatnich tygodniach kwietnia 1991 roku¹ zadano między innymi serię pytań dotyczących sfery bieżącej polityki rozumianej w najprostszy z możliwych sposobów, tj. jako luźny zbiór haseł z powszechnego obiegu, stanowiących skrócony zapis recept na rozwiązanie najpilniejszych problemów, oraz jako zbiór osób i instytucji pełniących role polityczne z wyboru, nadania lub własnej inicjatywy. Hasła, osobistości oraz instytucje publiczne to elementy zbioru. Sympatie, popularność oraz aprobata badanych - mierzone przez pytania kwestionariusza - tworzą konfiguracje porządkujące ten zbiór, wyznaczając w nim określone kierunki.

HASŁA - RECEPTY

Zestaw najpopularniejszych obecnie (w czasie badania) haseł w formie postulatywnej poddano ocenie ankietowanych, poprzedzając je pytaniem.

w procentach

Czy, Twoim zdaniem, należałoby:	CBOS				
	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie</u> <u>tak</u>	<u>raczej</u> <u>tak</u>	<u>raczej</u> <u>nie</u>	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie</u> <u>nie</u>	<u>brak</u> <u>zda-</u> <u>nia</u>
Odsunąć od ważnych stanowisk byłych członków PZPR	36	30	17	4	12
Odebrać majątek byłej PZPR	42	34	11	4	9
Postawić przed sądem członków Biura Politycznego PZPR	23	23	28	7	18
Stworzyć silną, sprawną policję	64	29	3	7	3

¹ "Młodzież '91" - sondaż zrealizowany w dniach 17-30.04.'91 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych.

Cd. tabeli

	<u>zdecydo-</u> <u>wanie</u> <u>tak</u>	<u>raczej</u> <u>tak</u>	<u>raczej</u> <u>nie</u>	<u>zdecydo-</u> <u>wanie</u> <u>nie</u>	<u>brak</u> <u>zda-</u> <u>nia</u>
Stworzyć silną, dobrze uzbrojoną armię	40	33	15	4	7
Otoczyć stałą opieką rządu wszystkich potrzebujących	42	46	5	1	6
Stworzyć system silnej władzy jednej osoby obdarzonej powszechnym autorytetem	18	24	27	18	12
Zapewnić pracę wszystkim bezrobotnym	49	31	10	3	6
Stworzyć warunki do bogacenia się ludziom przedsiębiorczym, energicznym i pracowitym	44	42	5	1	7
Równomiernie na wszystkich rozłożyć koszty wychodzenia z kryzysu	24	33	21	8	12
Doprowadzić do odnowy moralnej i społecznej w oparciu o katolicką naukę społeczną	12	31	22	17	16
Dać ludziom maksimum wolności działania, ograniczając do minimum rolę państwa	19	35	22	17	16

Przyjmując za podstawę stosunek liczby odpowiedzi aprobujących dane hasło do liczby odpowiedzi odrzucających je - pominiawszy odpowiedzi nieostre i unikowe - otrzymujemy następującą hierarchię popularności.

Zestawienie 1

	<u>Tak</u>	<u>Nie</u>	<u>Iloraz</u>
	(w %)		Tak/Nie
Stworzyć silną, sprawną policję	92	4	21
Otoczyć stałą opieką rządu wszystkich potrzebujących	88	5	16
Stworzyć warunki do bogacenia się ludziom przedsiębiorczym, energicznym i pracowitym	86	6	14
Zapewnić pracę wszystkim bezrobotnym	80	13	6
Odebrać majątek byłej PZPR	76	14	5
Stworzyć silną, dobrze uzbrojoną armię	73	19	4
Odsunąć od ważnych stanowisk byłych członków PZPR	67	21	3
Równomiernie na wszystkich rozłożyć koszty wychodzenia z kryzysu	58	29	2
Dać ludziom maksimum wolności działania, ograniczając do minimum rolę państwa	54	40	1
Postawić przed sądem członków Biura Politycznego PZPR	46	34	1
Doprowadzić do odnowy moralnej i społecznej w oparciu o katolicką naukę społeczną	43	40	1
Stworzyć system silnej władzy jednej osoby obdarzonej powszechnym autorytetem	42	45	1

Zauważmy, że wymienione hasła - poza ostatnim na liście postulatem rządów autorytarnych - częściej aprobowano niż odrzucano. Wszystkie one zatem w skali ogółu młodzieży kończącej szkoły ponadpodstawowe należą do gatunku haseł zasadniczo słusznych. Można stąd domniemywać, że w świadomości czy

w komunikacji społecznej funkcjonują (przynajmniej w badanej grupie) tylko jako hasła, a nie elementy programu działań, bez funkcjonalnego związku pomiędzy sobą i bez związku z rzeczywistością. Na pytanie, czy owe hasła - ich aprobata bądź dezaprobata - układają się w jakiś logiczny lub funkcjonalny porządek, nie znajdziemy w wynikach badań bezpośredniej odpowiedzi. Możemy jej szukać pośrednio poprzez statystyczną analizę współzmienności. W analizie czynnikowej, której poddano odpowiedzi, wyodrębniono cztery czynniki. Ich ładunek (współczynnik korelacji liniowej pomiędzy skalą aprobaty-dezaprobaty poszczególnego postulatu a hipoteczным czynnikiem-wymiarem) zawiera zestawienie 2.

W zestawieniu i w analizie czynnikowej w celu uzyskania większej czytelności odpowiedzi na trzy pytania o dekomunizację ("Odsunąć od ważnych stanowisk byłych członków PZPR", "Odebrać majątek byłej PZPR" oraz "Postawić przed sądem członków Biura Politycznego PZPR") wprowadzono zakumulowaną skalę jako sumę punktów w trzech pytaniach (dla czytelności pominięto wszystkie nieistotne statystycznie współczynniki).

Zestawienie 2

	<u>Czyn- nik 1</u>	<u>Czyn- nik 2</u>	<u>Czyn- nik 3</u>	<u>Czyn- nik 4</u>
Przeprowadzić dekomunizację	0,91253			
Stworzyć silną, sprawną policję			-0,68799	
Stworzyć silną, dobrze uzbrojoną armię			-0,68217	
Otoczyć stałą opieką rządu wszystkich potrzebujących			-0,67974	
Stworzyć system silnej władzy jednej osoby obdarzonej powszechnym autorytetem		0,65353		

Cd. zestawienia	<u>Czyn- nik 1</u>	<u>Czyn- nik 2</u>	<u>Czyn- nik 3</u>	<u>Czyn- nik 4</u>
Zapewnić pracę wszystkim bezrobotnym		0,67445	-0,25738	
Stworzyć warunki do bogacenia się ludziom przedsiębiorczym, energicznym i pracowitym		-0,17078	-0,26717	0,67207
Równomiernie na wszystkich rozłożyć koszty wychodzenia z kryzysu		0,50351		0,44440
Doprowadzić do odnowy moralnej i społecznej w oparciu o katolicką naukę społeczną	0,44393	0,57733		
Dać ludziom maksimum wolności działania, ograniczając do minimum rolę państwa				0,73090

Pierwszy wniosek, jaki można wysnuć z wyników analizy czynnikowej, to ten, że antykomunizm definiowany tu operacyjnie jako werbalne poparcie dla haseł dekomunizacji nie ma charakteru politycznego. Tworzy samodzielny czynnik, z którym wysoko koreluje tylko aprobata postulatu większego podporządkowania życia publicznego katolickiej doktrynie społecznej. Wyrwanie z korzeniami wszelkich śladów dawnego systemu, spalenie ich i rozrzucenie popiołów nie jest w świadomości młodzieży warunkiem koniecznym ani dla opcji autorytarnej - populistycznej (czynnik drugi), ani dla wizji wzorowanej na ideałach państwa pruskiego (czynnik trzeci), ani też dla orientacji liberalnej (czynnik czwarty).

Fakt, że hasło: *Równomiernie na wszystkich rozłożyć koszty wychodzenia z kryzysu* ma wysokie ładunki czynnika drugiego i czwartego świadczy z jednej strony o tym, że bywa rozumiane na co najmniej dwa sposoby - jako postulat

"niekrzywdzenia" oraz jako postulat "nieuprzywilejowywania" - z drugiej zaś o tym, że orientacja liberalna nie jest równoznaczna z przyzwoleniem na "darwinizm społeczny".

PODMIOTY WŁADZY

Na otwarte pytanie: *Kto dzisiaj, Twoim zdaniem, naprawdę rządzi w Polsce? (Prosimy napisać kto, jacy ludzie, grupy bądź organizacje decydują o tym, co się dzieje w kraju)* uzyskano listę wskazań uszeregowanych następująco, przy czym uwzględniono tylko te grupy odpowiedzi, które uzyskały ponad 1% wskazań.

Solidarność, ludzie Solidarności	31%
Prezydent L. Wałęsa	24%
Kościół, kler	22%
Rząd, Rada Ministrów	6%
Sejm, Senat, parlament	4%
Doradcy L. Wałęsy	4%
Komuniści, stara nomenklatura, PZPR	2%
Premier	2%
Wicepremier L. Balcerowicz	2%
Ci, którzy dorwali się do władzy, nowa nomenklatura itp.	2%
Cały naród, społeczeństwo i jego przedstawiciele	1%
Nikt, nie wiadomo kto, każdy rządzi, jak chce (bezhołowie)	5%
Nie wiem, trudno powiedzieć, nie interesuje mnie to	7%

Mapa wpływów politycznych - mapa władzy realnej - w świadomości uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych jest nader wyrazista. Mamy silnie zarysowane centrum w postaci triady: Solidarność - prezydent - Kościół oraz peryferia z najsilniejszą pozycją rządu. Rozkład odpowiedzi na to pytanie jest obrazem siły wpływu poszczególnych formacji na scenie politycznej. Odpowiedzi na kolejne pytanie ankiety pozwalają oszacować poziom akceptacji dla takiego właśnie stanu rzeczy.

w procentach

	CBOS					
<i>Oto lista różnych osób, organizacji, instytucji i grup społecznych. Jaki jest ich wpływ na to, co dzieje się obecnie w kraju?</i>						
	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie za</u> <u>duży</u>	<u>trochę</u> <u>za</u> <u>duży</u>	<u>taki,</u> <u>jaki</u> <u>powi-</u> <u>nien</u> <u>być</u>	<u>trochę</u> <u>za</u> <u>mały</u>	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie za</u> <u>mały</u>	<u>trudno</u> <u>powie-</u> <u>dzieć</u>
Prezydent L. Wałęsa	25	18	30	15	6	5
Doradcy i współpracownicy prezydenta	15	24	29	11	7	12
Rząd	5	13	39	22	5	14
Premier J.K. Bielecki	4	9	41	21	5	18
Wicepremier Balcerowicz	9	18	31	15	5	18
Sejm	7	17	31	15	7	20
Senat	8	16	30	15	6	22
Partie polityczne	6	13	19	19	10	31
Ludzie skupieni wokół T. Mazowieckiego	5	9	23	22	8	30
Ludzie popierający S. Tymińskiego	12	11	13	10	12	40

Cd. tabeli

	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie za</u> <u>duży</u>	<u>trochę</u> <u>za</u> <u>duży</u>	<u>taki,</u> <u>jaki</u> <u>powi-</u> <u>nien</u> <u>być</u>	<u>trochę</u> <u>za</u> <u>mały</u>	<u>zdecy-</u> <u>dowa-</u> <u>nie za</u> <u>mały</u>	<u>trudno</u> <u>powie-</u> <u>dzieć</u>
Komitety Obywatelskie "Solidarność"	16	23	25	8	4	22
Radni, przedstawi- ciele samorządów terenowych	2	7	18	29	13	28
Kościół	38	26	21	4	2	7
Związek Zawodowy "Solidarność"	19	26	25	8	2	18
Związki skupione w OPZZ	8	13	23	7	4	42
Właściciele prywat- nych przedsię- biorstw państwowych	2	9	26	29	12	19
Dyrektorzy przed- siębiorstw państwo- wych	4	10	22	23	9	29
Była nomenklatura	17	17	14	3	4	41
Wojsko	6	8	42	15	6	22
Policja	4	7	36	22	10	19
Żydzi	13	10	21	5	4	45
Kobiety	3	4	31	20	17	23
Robotnicy	2	5	24	29	19	19
Chłopi	3	6	19	26	24	19
Inteligencja	4	11	26	25	12	19
Społeczeństwo naszego kraju	2	2	16	34	25	18

Obliczając stosunek liczby odpowiedzi stwierdzających zbyt mały wpływ do liczby odpowiedzi przeciwnych, otrzymujemy hierarchię akceptacji roli odgrywanej przez poszczególne ugrupowania, instytucje i osoby na politycznej scenie. Przedstawia się ona następująco:

Wpływ na sytuację:

	<u>za duży</u>	<u>za mały</u>	<u>iloraz</u>
	(w %)		
Społeczeństwo naszego kraju	4	60	15
Robotnicy	8	48	6
Chłopi	10	51	5
Kobiety	7	37	5
Radni, przedstawiciele samorządów terenowych	9	42	4
Właściciele prywatnych przedsiębiorstw	11	41	4
Policja	11	32	3
Inteligencja	15	37	2
Dyrektorzy przedsiębiorstw państwowych	15	31	2
Ludzie skupieni wokół T. Mazowieckiego	15	31	2
Premier J.K. Bielecki	13	26	2
Partie polityczne	19	29	2
Rząd	18	27	2
Wojsko	14	20	1
Ludzie popierający S. Tymińskiego	23	22	1
Sejm	25	22	1
Senat	25	21	1
Wicepremier L. Balcerowicz	28	20	1
Związki skupione w OPZZ	22	11	0
Prezydent L. Wałęsa	43	21	0
Doradcy i współpracownicy prezydenta	39	18	0
Żydzi	23	9	0

Cd. zestawienia

Komitety Obywatelskie "Solidarność"	38	13	0
Związek Zawodowy "Solidarność"	45	10	0
Była nomenklatura	34	7	0
Kościół	64	7	0

Wszystkie instytucje, osoby i organizacje, które były wymienione (w odpowiedziach na poprzednie pytanie) jako posiadające duży realny wpływ na sytuację w kraju, znalazły się na ostatnich miejscach w hierarchii akceptacji ich wpływu. Zwłaszcza realna władza prezydenta, Kościoła oraz "Solidarności" (zarówno NSZZ, jak i Komitetów Obywatelskich) okazuje się dla młodzieży mało akceptowalna.

Hierarchia akceptowalności roli odgrywanej przez poszczególne instytucje, ugrupowania i osoby - na pierwszych miejscach "społeczeństwo", "robotnicy", "chłopi", "kobiety" - sugeruje, że mamy tu do czynienia z pewnego rodzaju jednorodną skalą "demokratyczności" instytucji, definiowanej jako stopień zbieżności jej działania z potrzebami, wyobrażeniami i nastrojami społecznymi. Im niższa pozycja w hierarchii, tym ostrzej i wyraźniej postrzegana rozbieżność pomiędzy celami i stylem działania instytucji lub osoby a owymi potrzebami. W celu weryfikacji i uszczegółowienia tej hipotezy odpowiedzi na pytanie poddano procedurze analizy czynnikowej - tabela 1.

Analiza wyodrębniła aż osiem czynników. Ze względu na weryfikowaną hipotezę czynniki te dzielą się na dwie wyraźnie różne grupy. G r u p a p i e r w s z a - czynnik pierwszy, siódmy i ósmy - czynniki związane

Tabela 1

	C z y n n i k i :							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Prezydent L. Wałęsa		-0,47436	-0,52058					
Doradcy i współpracownicy prezydenta		-0,41132	-0,52842					
Rząd			-0,71699					
Premier J.K. Bielecki			-0,71642					
Wicepremier L. Balcerowicz			-0,56510				-0,39160	
Sejm					-0,89795			
Senat					-0,88674			
Partie polityczne			-0,30742	0,29207				
Ludzie skupieni wokół T. Mazowieckiego			-0,21884	0,25268			-0,47648	0,29921
Ludzie popierający S. Tymińskiego				0,65536				
Komitety Obywatelskie "Solidarność"		-0,77889						
Radni, przedstawiciele samorządów terenowych								0,53076
Kościół		-0,65053						
Związek zawodowy "Solidarność"		-0,81190						
Związki skupione w OPZZ				0,65942				
Właściciele prywatnych przedsiębiorstw								0,66075
Dyrektorzy przedsiębiorstw państwowych						0,30151		0,58243
Była nomenklatura				0,20102				
Wojsko						0,82500		
Policja						0,79443		
Żydzi							-0,69505	
Kobiety	0,63580						-0,21762	
Robotnicy	0,82749							
Chłopi	0,82318							
Inteligencja	0,31786						-0,41171	0,36715
Społeczeństwo naszego kraju	0,50843						-0,22757	0,22689

Uwaga: czynniki wyodrębniono metodą VARIMAX. W celu lepszej czytelności pominięto wszystkie nieistotne statystycznie wartości.

bezpośrednio ze zdefiniowanym poprzednio rozumieniem "demokratyczności" instytucji: stopień akceptacji roli odgrywanej przez instytucję, osobę lub ugrupowanie skorelowany z oceną stopnia wpływu na sytuację grup społecznych lub społeczeństwa w całości. G r u p a d r u g a - czynniki od drugiego do szóstego - stopień akceptacji roli odgrywanej przez instytucję, osobę lub ugrupowanie n i e s k o r e l o w a n y z oceną stopnia wpływu na sytuację grup społecznych lub społeczeństwa w całości.

Prezydent L. Wałęsa, doradcy i współpracownicy prezydenta, rząd, premier J.K. Bielecki, Sejm, Senat, partie polityczne (ogólnie), ludzie popierający S. Tymińskiego, Komitety Obywatelskie "Solidarność", Kościół, NSZZ "Solidarność", była nomenklatura, wojsko oraz policja - osoby, ugrupowania i instytucje konstytuujące czynniki grupy drugiej lub korelujące z nimi - to obiekty, których działalność postrzegana jest i oceniana bez związku z potrzebami, nastrojami i wyobrażeniami społecznymi. Cele, do których dążą, a także styl działania nie podlegają ocenie ze względu na zbieżność lub rozbieżność z oczekiwaniami społecznymi. Wszystkie one, można zatem przypuszczać, postrzegane są jako podmioty odległe od potocznie rozumianego społeczeństwa, podmioty rozgrywające swoją grę niezależnie od tego, co się w społeczeństwie dzieje - poza i ponad potocznie rozumianym społeczeństwem.

Instytucje i osoby, których działalność oceniana jest według kryterium zbieżności z potrzebami społecznymi, to tylko: wicepremier L. Balcerowicz, "ludzie skupieni wokół T. Mazowieckiego" oraz radni i przedstawiciele samorządów terytorialnych. Zakładamy, że takie kategorie, jak dyrektorzy państwowych i właściciele prywatnych przedsiębiorstw występują

tu raczej jako niezinstytucjonalizowane grupy społeczne niż jako ugrupowania dążące w zorganizowany, świadomy sposób do konkretnych celów. To samo zastrzeżenie może dotyczyć radnych i przedstawicieli samorządów terytorialnych, ponieważ jednak formalnie stanowią oni element systemu władzy, zostali tu tak potraktowani.

Czynnikom zaliczonym do pierwszej grupy warto przyjrzeć się bliżej, gdyż ich układ wydaje się dość znaczący. Wyodrębnienie czynnika pierwszego właśnie w takim układzie - na pierwszym miejscu robotnicy i chłopi, następnie kobiety, później jeszcze społeczeństwo jako całość, a dopiero na końcu inteligencja - czynnika, z którym nie koreluje pozytywnie ani negatywnie akceptacja roli politycznej odgrywanej przez jakiegokolwiek ugrupowanie polityczne, instytucję lub osobę oznacza, że podstawowym schematem myślenia jest podział na społeczeństwo i podmioty występujące na politycznej scenie. Jest to społeczeństwo rozumiane bardziej jako konglomerat wielkich grup społecznych - robotnicy, chłopi, kobiety - niż społeczeństwo jako całość, społeczeństwo rozumiane bardziej jako "lud" niż ustrukturalizowany, zróżnicowany system. Jest to - należy przypuszczać - pozostałość wyobrażeń o "społeczeństwie podmiotowym", rodzaju demokracji bezpośredniej, władzy sprawowanej "wolą ludu" i w jego interesie. Wracając do przedstawionej wcześniej hierarchii - zróżnicowania ze względu na akceptację siły wpływu - jest to schemat silnie ważący na stosunku młodzieży do całej sceny politycznej (postrzeganej jako wyalienowana z potrzeb społecznych) oraz poszczególnych, występujących na niej podmiotów.

Czynniki siódmy i ósmy oznaczają najprawdopodobniej tylko różne aspekty stosunku do orientacji politycznej uosabianej przez T. Mazowieckiego: dezaprobatę (czynnik siódmy - konstytuowany przez kategorię

"Żydzi") oraz aprobatę (czynnik ósmy). Można przypuszczać, że gdyby nie kategoria "Żydzi", będąca skrótowym hasłem deprecjonującym tę orientację - używanym przez jej adwersarzy, lecz nie do przyjęcia dla jej zwolenników - jej akceptacja bądź dezaprobata tworzyłaby jeden czynnik.